

MIKLÓS Péter
főiskolai docens
Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Pedagógusképző
Kar, Szeged

college associate professor
University of Szeged Juhász Gyula Faculty of Education,
Szeged, Hungary
e-mail: miklospet@gmail.com

AZ ARADI ELLENFORRADALMI KORMÁNY
TÖRTÉNETÉHEZ

TO THE HISTORY OF THE COUNTER-REVOLUTIONARY
GOVERNMENT OF ARAD

ABSTRACT

The main result of the few days of operation of the counter-revolutionary government in Arad that it was able to prove to the Hungarian and emigrant anti-revolutionary groups that there was anti-communist political potential in the territory of the Hungarian state. The most important measure of the counter-revolutionary cabinet headed by Count Gyula Károlyi, established on May 5 1919 with French support, was the repeal of the legislation of the council-republic. The government consisted of local (Arad and Timisoara), dualist politicians, administrative leaders, and public figures, including both liberal and independent parties. It is important to mention that the government of Arad – together with the later counter-revolutionary governments of Szeged – was recognized by Prime Minister István Friedrich as a legal cabinet, and its members were considered ministers. The source of the study was the memoirs of the journalist Jób Paál and Béla Barabás the Minister of Religion and Public Education of the Government of Arad.

Kulcsszavak: forradalom, ellenforradalom, kormány, Arad, Gróf Károlyi Gyula, 1918/19

Keynotes: revolution, counter-revolution, government, Arad, Count Gyula Károlyi, 1918/19

A Horthy-korszakot az államszocializmus korának marxista szellemiségű történetírása gyakran illette az „ellenforradalmi” jelzővel. A korszak reprezentánsai azonban – politikusok, ideológusok, publicisták stb. – örömmel és kifejezetten büszkén vállalták az „ellenforradalom” szellemi és fizikai tartalmát. Úgy vélték ugyanis, hogy a gróf Károlyi Mihály nevével fémjelzett polgári demokratikus forradalom és a Kun Bélához köthető kommunista forradalom egyaránt kudarcra volt ítélve, hiszen az előbbi idején a történelmi magyar állam megszűnt, az utóbbi napjaiban pedig az ország szinte anarchiába süllyedt.¹

A magát ellenforradalminak tartó Horthy-korszak genezise 1919 nyarához és a Dél-Alföldre kötődik. A tanácsköztársaság rendszerének berendezkedése ellen szervezkedő magyarországi politikai erők ugyanis előbb május elején Aradon, majd május végén, június elején és július elején Szegeden alakítottak kormányt. Az aradi ellenforradalmi kormány élén gróf Károlyi Gyula (aki 1931 augusztusa és 1932 októbere között „ismét” Magyarország miniszterelnöke volt) állt, s akit júliusban – már Szegeden – P. Ábrahám Dezső követett a kormányfői székben.²

A következőkben kortársi visszaemlékezések, azaz a történelemben tevékenyen résztvevőinek memoárjai alapján igyekszem rekonstruálni a kérészéletű aradi ellenforradalmi kormány 1919 májusi megalakulásának körülményeit és rövid történetét. Tanulmányom fő forrása Paál Jób (Possel István, 1888–1962) újságíró, az események sűrűjében írott és 1919 őszén kiadott – bár szubjektív, de mégis sok ponton kútfőértékű – könyve, valamint Barabás Béla (1855–1934) – az aradi ellenforradalmi kormány vallás- és közoktatásügyi minisztere – 1929-ben megjelent emlékirata.³

A dualizmus korának függetlenségi és negyvennyolcas politikusa, egy ideig Arad főispánja és hosszú éveken keresztül a város parlamenti képviselője, Barabás Béla – aki aztán a román impérium alatt az Országos Magyar Pártnak lett köztisztviselőnek örvendő reprezentánsa – emlékiratainak vonatkozó fejezetének címe: *Az aradi magyar minisztérium 1919 május havában*. A több mint hetven év magánéleti és közéleti történéseit epizódyszerűen fölillantó memoárban a saját miniszteri intencióinak kifejtése mellett a szerző a kommünnel kapcsolatos közhangulatot is illusztrálja az alábbi sorokkal.

„Szomorú, de kétségbeejtő idejét élte Magyarország a Kun Béla-féle vörös uralom alatt, amely 1919. március 21-én kezdődött s néhány hónapig pusztította a szégyent, megtépett, lealázott országot. Borzalommal gondol ma is mindenki azokra az eszeveszett napokra s nem csoda, ha akkor több helyen merült fel aggódó hazafiak lelkében az a gondolat s az a komoly törekvés, vajon miként lehetne véget vetni ennek a gonosz és aljas terrornak, amely semmit nem alkotott, semmit nem védett, csak pusztított, örült lelketlenségével életet, vagyont, egzisztenciákat, családot és mindent, ami kezébe került.

Ott, azokon a vidékeken, amelyek e rémuralom tereibe estek, szó sem lehetett arról, hogy valaki kezdeményezzen, cselekedjék, de erre mifelénk, ahol a francia hadsereg őrizete alatt állottak városok és emberek, sokan összedugták fejüket, titokban tanácskoztak, a francia hadvezetőséggel érintkeztek, mert ez belátta, hogy a bolse-

vista örültség ott Budapesten s a jó magyar vidékeken csak veszélyeztetni Közép-Európa békéjét, nyugalmát, sőt egy újabb véres felfordulás lehetőségét idézi elő.

Azt hiszem, hogy érdemes a magyar történelemnek ez arasznyi epizódjával foglalkozni, amit kevesen ismernek, mert még nem írta le senki a tényeknek, a valóságnak megfelelően. Emlékezetem sovány tárházából s a rendelkezésekre álló adatokból közreadom a kis életű és boldog emlékű aradi magyar kormány keletkezésének, megalakulásának történetét, hisz ez nem lesz kárbavesztett anyaga a história írásának, mert ez is egy kis darab történelem.⁴

Barabás Béla szövegéből tudható, hogy a francia csapatok által megszállt Aradon már 1919 áprilisában megindult a szervezkedés a kommunisták ellen, s hogy a francia tisztok kifejezetten biztatták a városi – egykori, azaz dualizmuskori – politikai elitet, hogy – aradi és temesvári közéleti szereplőkből – mielőbb hozzanak létre egy antikommunista szervezetet, amely aztán egy alternatív kormány alapjaként, illetve legitimációs háttereként szolgálhat.⁵

Azt viszont már Paál Jób tisztázta, hogy ennek a kerete az Union Sacrée (Szent Egység) nevű szervezet volt, amelynek összejövetelein kristályosodott ki aztán a majdani kormány – meglehetősen általános, a kommunizmusellenességben és a nemzeti érzésre alapozott politizálás mielőbbi helyreállításának igényében kimerülő – programja is. Ugyancsak tőle tudjuk, hogy az aradi vármegyei házában húsz-harminc aradi és temesvári közigazgatási vezető és politikus jött össze 1919. május 4-én és – a francia tisztok támogatásával – igyekeztek egy ellenforradalmi kormányt létrehozni. Ezen törekvéseknek Varjassy Lajos aradi polgármester, majd Arad megyei alispán, illetve kormánybiztos-főispán és Pálmai Lajos helyi izraelita közjegyző volt a motorja, akik különböző társadalmi csoportokat igyekeztek megszólítani és ügyük támogatására megnyerni.⁶

Paál Jób kötetéből kiderül, hogy az összegyűlt politikusok először Ugron Gábor volt belügyminisztert javasolták miniszterelnöknek, akiről úgy hallották, a Tiszántúlon szervezi az ellenforradalmat, de többen azt is tudni vélték, hogy Debrecen, vagy Szatmárnémeti székhellyel már meg is alakította kabinetjét. Mivel azonban a vele való kapcsolatfölvételt – Kelet-Magyarország és Erdély román megszállása miatt – lehetetlennek tartották, így helyette a népszerű Csanád vármegyei politikus, a képviselőház egykori elnökét, Návay Lajost jelölték a posztra. Ő azonban ekkor már majdnem egy hete halott volt. Vöröskatonák hurcolták el földéaki kastélyából és gyilkolták meg a kiskunfélegyházi vasúti pályaudvaron 1919. április 29-én. Így került szóba mint potenciális kormányfő az Arad vármegyei birtokos gróf Károlyi Gyula (gróf Károlyi Mihály, a „vörös gróf” unokatestvére).⁷

Erről Barabás Béla a következőképpen írt. „A miniszterek és államtitkárok már együtt voltak, de még nem volt miniszterelnök. Egyhangúlag az a kívánság nyilvánult meg, hogy a miniszterelnökség vállalására Návay Lajost, a magyar képviselőház volt elnökét kérjük fel. Solymossy Lajos báró másodmagával autón azonnal kiutazott Csanád megyébe, Földeákra, Návay lakhelyére. Másnap azzal tértek vissza, hogy sajnos, Návayt nem találták otthon, mert a »vörösök« elhurcolták s halállal fenyegették.

Már most kit kérjünk fel nagynevű és számottevő politikust? Mindnyájan Károlyi Gyula gróf személyében állapodtunk meg, aki után küldeni akartunk a közeli Mácsára, de ő éppen bent volt Aradon. Valamennyien nekiestünk kérésünkkel, hogy vállalja a szép hazafias feladatot. Ő azonban nem az az ember, aki olyan könnyen beugrik, mert ha már vállalkozik, akkor annak komoly alapja kell legyen és biztató az eredményre. Azért gróf Károlyi Gyula hajlandóságot mutatott azon kikötéssel, hogy előbb ő maga személyesen fog érintkezni a francia hadvezetőség aradi tábornokával és ha arról győződik meg, hogy az akció nem biztat sikerrel, akkor ő kitér a bizalom és megtiszteltetés elől.⁷⁸

Gróf Károlyi Gyula – miután Varjassy Lajossal hosszasan tárgyalt és az Aradon szolgáló francia tisztekkel egyezettt arról, hogy készek elismerni a kormányát – vállalta a miniszterelnöki megbízatást. Így 1919. május 5-én megalakult Aradon az ellenforradalmi kormány, amely saját magát – utalva a negyvennyolcas hagyományokra – Magyar Minisztériumnak nevezte. Előbb a miniszterelnök tette le az esküt a megjelentek előtt, majd az ő kezébe esküdtek föl a kormánytagok, akik elkötelezettek voltak a magyar történelmi alkotmány és a monarchikus államforma mellett. A kormányülés jegyzőkönyvét Eckhardt Tibor, a miniszterelnökség államtitkára vezette. A makói születésű – s később, a két világháború között a Független Kisgazdapárt elnökeként tevékenykedő – politikus egyben a kabinet egyik sajtóügyekért felelős munkatársa is volt.

A gróf Károlyi Gyula vezette aradi ellenforradalmi kormány tagja volt báró Bornemisza Gyula külügyminiszter, Bartha Ábel belügyminiszter, báró Solymossy Lajos pénzügyminiszter, valamint Varjassy Lajos kereskedelmi, Fülöp Béla közlekedésügyi, Kintzig János földművelésügyi, Barabás Béla vallás- és közoktatásügyi, Pálmai Lajos igazságügyi, Szabó Zoltán honvédelmi, Bársony Elemér népjóléti, Pálóssy Dénes közéleti és Hemmen János nemzetiségi miniszter.

„Gróf Károlyi Gyula tehát elfogadta a miniszterelnökséget – olvasható Barabás Bélánál – s így mi valamennyien lelkesedéssel, bizalommal és reménnyel vállalkoztunk a nagy feladatra s azonnal hozzáláttunk a munkához. Hogy a miniszterek és államtitkárok önzetlen vállalkozását dokumentáljuk, elhatároztuk, hogy az csak ideiglenes s csak addig tart, amíg a vörös uralmat elkergetjük, a rend hatalmát kezünkbe vesszük s az akkor kifejtett viszonyok alapján és arra való személyek bevonásával egy új és törvényes kormány alakulhat. Elhatároztuk, hogy úgy a miniszterek, mint az államtitkárok semmiféle javadalmazásban nem részesülnek, fizetést nem kapnak. A királyság államformája lett elfogadva.”⁷⁹

Megalakulása napján az ellenforradalmi kormány *A magyar nemzethez* címmel rövid proklamációt adott ki, amelyben kommunistaelenességéről, antantbarátságáról és a törvényes jogrend helyreállítása iránti elkötelezettségéről tett tanúbizonyságot. A kiáltvány szövegét Barabás Béla már többször idézett könyve alapján közlöm.

„»A magyar nemzethez« intézett proklamáció indokolja ezt a kényszerű és hazafias vállalkozást. A bevezetés után elmondja a proklamáció, hogy bízva a kezdeményezés sikerében, Aradon 1919 május 5-én kibontottuk a rend, a becsület és

nemzeti érzés zászlaját s megalakítottuk a szent egységgé tömörült összes magyar politikai pártok kormányát. Majd így folytatja:

»Kormányunk egyedüli kötelességének ismeri az alkotmányosság követelményeinek megfelelő magyar kormány megalakulását lehetővé tenni, működése csak ideiglenes, rendcsináló és előkészítő feladatok teljesítésére szorítkozik az alábbi vezérelovak alapján:

- 1). A bolsevizmus letörése, a rend-, a személy- és vagyónbiztonság s a munka tiszteletének helyreállítása. E végből pártpolitikától mentes, fegyelmezett karhatalom azonnali szervezése.
- 2). Az entente összes államaival való baráti jó viszony előkészítése és törekvés mindazon ellentétek kiküszöbölésére, melyek szomszédainkkal való jó egyetértésünket megzavarják. Gazdasági megállapodások legsürgősebb létesítése, hogy a közellátás s a termelés folytonossága az által biztosítva legyen.
- 3). A kommunisták által elárult nemzeti gondolat érvényre emelése.
- 4). A törvény uralmának és a jogfolytonoságnak az állami élet egész mezején való haladéktalan feltámasztása s a végrehajtó hatalomnak nemzeti hagyományainkhoz hű s a művelt nyugati demokráciák szellemének megfelelő kezelése.« Ezután néhány lelkesítő és megnyugtató mondat után a proklamáció így végződik: »A kormány megalakulásáról az entent-ot megfelelő formában értesítettük.«¹⁰

Arad népe 1909. május 5-én késődélelőtt szerzett tudomást a kormány megalakulásáról, s hangos éljenzéssel ünnepelte azt. „Délelőtt tizenegy óra. Verőfényes, gyönyörű tavaszi nap. A vármegyeház körül emberek százai. A lépcsőház és folyosók is zsúfolva. Egyszerre csak nyílik az ajtó. Varjassy és Szabó Zoltán miniszterek jönnek ki a szobából, ők újságolják először a nagy eseményt: megalakult a nemzeti kormány. A folyosókon gyöngye éljen, amelyet a lépcsőház és az utca százszorosán vernek vissza. Varjassynak ki kell mennie az erkélyre, onnan jelenti be a tömegnek a kabinet megalakulását. Egetverő éljen rá a válasz.»¹¹

Ezzel párhuzamosan Krausz Simon budapesti bankár – a Magyar Bank és Kereskedelmi Rt. alelnöke és az Idegenforgalmi, Beszerzési, Utazási és Szállítási Vállalat (IBUSZ) Rt. elnöke – Gábor Ferenc nevű megbízottján keresztül és Pálmai Lajos közvetítésével ötmillió korona készpénzt ajánlott föl az ellenforradalmi kormány számára. Az 1919. május 6-i kormányülésen – francia javaslatra – döntöttek a miniszterek a kabinet Szegedre költözéséről, amelynek időpontjaként a május 9. (Paál szerint május 13.) lett megjelölve.¹²

Az aradi ellenforradalmi kormány négynapos működése alatt nem volt túl aktív. Paál Jób tudósítása szerint Bartha Ábel belügyminiszter mindössze két rendelet adott ki.

„Tizenharmadikáig jelentékeny esemény Aradon nem történik. Bartha Ábel két rendeletet bocsájt ki. Az egyikben hatályon kívül helyezi a tanácskormány összes rendeleteit, a másikban feloszlatja a szakszervezeteket és megtiltja a köztisztvi-

selőknek, hogy szakszervezetbe tömörüljenek. Ez a rendelkezés a munkásságnál nagy ellenszennvvel találkozik.

Szabó Zoltán hadügyminiszter megkezdi a nemzeti hadsereg szervezését. Wolff Jenő kereskedő az Aradi Lloyd Club helyiségében gyűjtést indít erre a célra. Aradi kereskedők fél óra alatt másfélszázezer koronát adnak össze. Kereskedők, iparosok és földbirtokosok között pár napon belül újabb hétszázezer korona jön össze. Ezt a tekintélyes summát a kormány rendelkezésére bocsájtják.

Közben az aradi nyomdászok sztrájkba lépnek. A kormány vezeti a békéltető tárgyalásokat. Meglehetősen sikerrel. Egyébként ez az egyetlen produktív munkája a kormánynak Aradon. Más tevékenységet itt a kabinet tagjai nem fejtenek ki. A minisztereknek nincs is hivatali helyiségük. Ha valami dolguk akad, felmennek a megyeházára, Varjassy szobájába és az ő íróasztalán írják meg az írnivalójukat. De nincs sok írnivalójuk.

Mindenki készül a szegedi útra.”¹³

1919. május 9-én reggel hat órakor – népes kíséret és búcsúzkodó tömeg jelenlétében – indult el a kormány különvonata az aradi állomásról. Szabó Zoltán hadügyminiszter vezetésével száz fölfegyverzett csendőr – akiket katonaviselt fiatalokból toboroztak – is a kabinettel tartott. Nem a teljes kormány utazott a szerelvényen, hiszen Fülöp Béla és Pálossy Dénes Temesvárott volt, s onnan indultak közvetlenül Szegedre. Báró Bornemisza Gyula külügyminiszter Belgrádban tárgyalt, míg Varjassy Lajos Makón keresztül autóval ment Szegedre (s ő volt az egyetlen kormánytag, aki meg is érkezett oda másnap).

Mezőhegyesen azonban a román megszállók megállították a szerelvényt és – a francia tisztiek közbenjárása ellenére, a fegyveres csendőrök jelenlétére hivatkozva – az ellenforradalmi kormány tagjait csaknem két hétig internálva tartották. A miniszterek csak május 22-én térhettek vissza Aradra (amelyet időközben, május 17-én megszálltak a román királyi csapatok), s utána közösen utaztak Temesváron keresztül Szegedre, hogy ott május 28-án együtt vacsorázzon a kormány a Kass Szállóban. Barabás Béla azonban már nem volt ott: betegségére (fülbajára) hivatkozva – valójában „rövid, de sikertelen miniszteri szereplése” miatt – ugyanis lemondott.¹⁴

Összességében megállapítható, hogy az aradi ellenforradalmi kormány néhány napos működésének legfőbb eredménye az volt, hogy a magyarországi és az emigráns forradalomellenes csoportoknak bizonyítani tudta, hogy létezik a magyar állam területén antikommunista politikai potenciál. A gróf Károlyi Gyula vezette, 1919. május 5-én francia támogatással megalakult ellenforradalmi kabinet legfontosabb intézkedése a tanácsköztársaság által alkotott jogszabályok hatályon kívül helyezése volt. A kormány lokális (aradi és temesvári), dualizmuskori politikusokból, közigazgatási vezetőkől és közéleti emberekből állt, akik között szabadelvűek és függetlenségi pártiak egyaránt voltak. Fontos megemlíteni, hogy az aradi kormányt – a későbbi szegedi ellenforradalmi kormányokkal együtt – Friedrich István miniszterelnök legális kabinetnek ismerte el, tagjait pedig miniszternek tekintette.

JEGYZETEK / NOTES

1. Miklós Péter (2010): A forradalmak korának állama. 1918–1919. In: Szabó Pál Csaba (2010) (szerk.): A magyar állam története. 1711–2006. JATEPress, Szeged. 153–162. old.
2. Vö. Tóth Marcell (2019a): A forradalom és az ellenforradalom városa. Szeged, 5. sz. 30–38. old.; Tóth Marcell (2019b): 1919 Szegedje és a nemzeti kormányok. Szeged, 6. sz. 25–34. old.
3. Paál Jób (1919): A száznapos szegedi kormány. Az ellenforradalom története. Budapest.; Barabás Béla (1929): Emlékirataim. Arad.
4. Barabás Béla (1929) 155. old.
5. Barabás Béla (1929) 156–159. old.; Vö. Gulyás László (2012): A Horthy-korszak külpolitikája. 1. köt. Az első évek. 1919–1924. Attraktor Kiadó, Máriabesnyő. 6–18. old.
6. Paál Jób (1919) 10–15. old.
7. Paál Jób (1919) 16–20. old.
8. Barabás Béla (1929) 160. old.
9. Barabás Béla (1929) 160–161. old.
10. Barabás Béla (1929) 161–162. old.
11. Paál Jób (1919) 22. old.
12. Paál Jób (1919) 22. old.
13. Paál Jób (1919) 23–24. old.
14. Paál Jób (1919) 24. old.; Barabás Béla (1929) 163–165. old.

FELHASZNÁLT IRODALOM / REFERENCES

- Barabás Béla (1929): Emlékirataim. Arad.
- Gulyás László (2012): A Horthy-korszak külpolitikája. 1. köt. Az első évek. 1919–1924. Attraktor Kiadó, Máriabesnyő.
- Miklós Péter (2010): A forradalmak korának állama. 1918–1919. In: Szabó Pál Csaba (2010, szerk.): A magyar állam története. 1711–2006. JATEPress, Szeged. 153–162. old.
- Paál Jób (1919): A száznapos szegedi kormány. Az ellenforradalom története. Budapest.
- Szabó Pál Csaba (2010) (szerk.): A magyar állam története. 1711–2006. JATEPress, Szeged.
- Tóth Marcell (2019/a): A forradalom és az ellenforradalom városa. Szeged, 5. sz. 30–38. old.
- Tóth Marcell (2019/b): 1919 Szegedje és a nemzeti kormányok. Szeged, 6. sz. 25–34. old.